

ONDOKUZUNCU YÜZYILA AİT BİR KIYAFET ALBÜMÜ*

A CLOTHING ALBUM FROM THE NINETEENTH CENTURY

Ökkeş Hakan ÇETİN**

Öz

Osmanlı Resim Sanatı örneklerinden önemli bir grubu kıyafet resimleri oluşturur. Genellikle tek figür çalışmalarından oluşan bu tasvirler, her yönüyle zengin bir içerik sunar. Özellikle çarşı ressamlarınınca üretilen çok daha basit ve yalın onyedinci yüzyıl örneklerinden, zamanla resimsel nitelikleri çok daha gelişmiş geç dönem tasvirlerine oradan da fotoğraf albümlerine¹ uzanan bir gelişim evresi gösterirler. Önceleri sadece profil ve cepheden aktarılan tasvirler, yerlerini zamanla figürleri arkadan da çizmek suretiyle üzerlerinde taşıdıkları kıyafetleri tüm yönleriyle göstermeyi amaçlayan çizimlere bırakır. Öyle ki bu sayede bazı tasvirlerde boynun arkasına takılan takıların olduğu bile görülür. İşte bu kıyafet albümlerinden biri, Ankara Etnografya Müzesi'nde 9005 envanter numarası ile kayıtlıdır. Albüm, 21 guvaj tekniği ile boyanmış, tek figür tasvirler içerir. Benzer albümlere oranla tasvir sayısının oldukça az olduğu görülür. Saraylı ve adalı hanımlar, saray görevlileri, dervişler, hacı ve namaz kılan Türk gibi çeşitli konuların işlendiği tasvirlerin alt kısımlarını saran renk lekelerinin kenar ve altlarında Fransızca açıklamalar bulunur. Yaprak 16'daki tasvirin kimliği belirtilmemiştir. Bu çalışmada kıyafet albümünü oluşturan tasvirlerin resimsel özellikleri aktarılacak, figürlerin giyim-kuşam özellikleri hakkında bilgi verilecek, diğer kıyafet tasvirleri ile olan benzerlik ve farklar ortaya konulacaktır. Böylece tasvirlerin hazırlanışında benzer tasvirlerden hangi açılardan etkilendiği de belirlenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kıyafet Albümü, Osmanlı Giyim-Kuşamı, Ondokuzuncu Yüzyıl, Derviş

Abstract

Clothes images are an important group of examples of Ottoman paintings. These depictions, which were usually composed of single figure studies, offer a rich content in every way. Especially, seventeenth century paintings made by market painters show a developmental stage from simple to advanced quality, seen in the late period examples and photo albums. While in the early examples, depictions were drawn frontal, in later examples depictions were also shown from behind, so all aspects of clothes can be seen in detail. In this way, it could be observed that in some depictions jewelries attached to the neck were used. One of these albums is recorded with the inventory number 9005 at the Ethnographical Museum in Ankara. This album includes twenty-one paintings of single figures, painted with gouache technique. It is seen that the number of depictions is very low compared to similar albums. In the miniatures where various subjects such as palace and island ladies, palace officials, dervishes, pilgrims and prayer fathers are processed, there are French explanations on the edges and under the color stains on the lower parts of the figures. The identity of the description in the leaf 16 is not specified. In this study, the pictorial characteristics of the depictions that make up the album of the clothes will be conveyed, the information about the clothing-embroidery characteristics of the figures will be given and the similarities and differences with other dress descriptions will be revealed. In this way, it will be tried to determine from which angles the similar descriptions are influenced in the preparation of the depictions.

Keywords: Clothes Album, Ottoman Clothing, Nineteenth Century, Dervish

* Makalenin Geliş Tarihi: 11.05.2018, Kabul Tarihi: 16.08.2018. DOI: 10.31624/tkbbvd.2018.18

**Dr. Öğr. Üy., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, ohakancetin@gazi.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/ 000-0003-1651-2329

1. Giriş

Osmanlı teşkilât, saray ve askeri tarihinin yanı sıra toplumsal tarihine ait görsel belgelerin en önemlilerinden birisi kuşkusuz kıyafet tasvirleri ve onların toplandığı bu albümlerdir². Bu albümlerde belirli atölye veya sanatçılara ait figür kalıplarının tekrarlandığı, kopyalandığı ve bunların çoğunlukla birbirlerinin kopyası olarak çoğaltıldığı görülür. Bazı albümlerde sadece birkaç yeni kimliğin eklendiği, çoğunlukla belirli bir sıralamanın olmadığı, tasvir sayısının değişkenlik gösterdiği anlaşılır. Figürler bazen tıpa tıpa aynıdır, farklılık kıyafetin renklendirmesinde ortaya çıkar. Kimi zaman sanatçı bir zemin betimlemesi ile tasviri farklılaştırır.

Özellikle 17. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren yoğunlaşan ve 19. yüzyıl boyunca yine aynı yoğunlukta üretildikleri anlaşılan bu eserler genellikle görsellerin alt ve üst kısımlarında bulunan farklı dillerde yazılmış açıklamalar ve ayrıntılı giyim-kuşam tasvirleri ile önem kazanır. 16 ve 17. yüzyıl kıyafet tasvirleri resimsel nitelikleri ile daha basit, kaba, çizgisel, figür duruşlarında belli kalıpların tekrarlandığı örneklerken yerini zamanla Pera’da atölyesi olduğu bilinen J. Baptiste Van Mour gibi sanatçıları katkısıyla Batı tarzı boyama ve hacimsellik denemelerinin yapıldığı örneklere bırakır(Renda,1985:46). Özellikle 19. yüzyıl boyunca üretilen kıyafet resimlerinin daha hacimsel, sadece profilden veya cepheden değil arkadan da tasvirlenmiş, zeminde gölgeleri bulunan, ince ayrıntılarla donatılmış çok daha nitelikli tasvirlerle dönüştüğü görülür. Osmanlı bu albüm tasvirleri ile sadece Saray veya başkentli kimlikleri değil Anadolu ve halktan kimlikleri, Türk, Rum, Ermeni, Yahudi, İranlı, Tatar, Eflâklı, Mısırlı kadın veya erkekleri de naklederek, mevcut imparatorluk olgusunu yansıtmayı başarmıştır. Bu çalışmada benzerlerine göre çok az sayıda tasvirin bulunduğu 9005 envanter nolu albümdeki tasvirlerin kimlikleri, resimsel özellikleri ve giyim unsurları aktarılacaktır. İçerik açısından benzer albümlerle olan bağlantı ve farklılıkları belirlenecek, tasvirlerin hangi yönleriyle benzerlikler gösterip, farklılaştıkları ortaya konulacaktır.

2. Ankara Etnografya Müzesi 9005 Numaralı Albümün İçeriği

9005 numaralı albümdeki tasvirlerin katalogu hazırlanmış (Renda,1980:I) albümdeki sadece saraylı hanım tasviri renkli olarak bir sergi katalogu ve bir kitapta yayınlanmıştır³. Envanter kayıtlarına göre, Müzeler İdaresince 6 İngiliz Lirası’na Londra’dan satın alınmış, 1934 yılında Ankara Etnografya Müzesi koleksiyonuna dâhil edilmiştir. Nurhan Atasoy, bir İngiliz’in Manheim’de 1839’ta yazdığı şiirlerin de albümde bulunduğunu belirtir (Atasoy,1986:19). Albümde 21 tek figür guvaj tasvir bulunur. Albümün ilk sayfasında katı tekniğinde⁴ soğanı ile birlikte bir nergis çiçeği tasvir edilmiştir. Son sayfada ise iri yeşil yapraklı, üç dilimli beyaz bir çiçek tasviri bulunur. Bu sayfanın altında 22 rakamı yazılmıştır. Sayfanın sağ alt köşesi yırtılmıştır. Cildi kalitesiz bir mukavvadan yapılmış ve oldukça kötü durumdadır. Albümün iç kapağında “*Original drawings, Turkish costumes. 1810. by F. Hollings*”

ibaresi yazılıdır. F. Hollings'in kimliği hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmaz. Her resmin altına, düzgün bir geometrik formda olmayan ancak yarım daireleri anımsatan, birer renk lekeli şeklinde gölgeli bir zemin kurgusu yapılmıştır. Sadece bir örnekte seccade kullanıldığı için buna gerek duyulmamıştır. Saray aşçısı tasvirindeki zemin boyamasında ise yerdeki sal taşları belirgin şekilde işlenmiştir. Her gölgeli zemin kurgusunun sağ kenarına paralel gelecek biçimde- seccade tasvirinin de aynı şekilde- el yazısı ile resimlerin Fransızca açıklamaları yazılmıştır. Ayrıca resim arkalarında İngilizce notların yer aldığı görülür. Tasvirler sırasıyla şu şekildedir: 1 no lu tasvir, *Fille de Miconi* [Mikanoslu Hanım] , 2-*Janissaire en turban ordenaire* [Gündelik sarığıyla yeniçeri] 3-*Le Grand Vizier* [Sadrazam], 4- *Turc faisant pa priere* [Namaz kılan Türk], 5-*Le Capi Aga* [Kapı Ağası], 6- *Fille de Sira* [Sıralı(Siroslu) hanım], 7- *Tchelebi* [Çelebi], 8 -*Le Kislar Aga* [Kızalar Ağası], 9-*Bedum* [Bedevi] , 10- *Derwiche tourmaat* [Mevlevi Derviş], 11- *Dame du Serail* [Saraylı hanım], 12 -*Santon* [Derviş] , 13- *Patiniote* [Derviş], 14- *Chef de Cuisine des Janissaires* [Aşçıbaşı], 15- *Dame de Serail* [Saraylı hanım], 16- [Yazılmamış], 17- *Femme Turque allant au bain* [Hamam giden Türk] , 18- *Janissaire en Ceremonie* [Tören giysileri ile yeniçeri] , 19 -*Fille de l'arta de Romelie* [Rumelili Kız], 20 -*Cuisinier au Serail* [Saray aşçısı] , 21- *Saka [Salea] des Janife* [Sakabaşı].

2 ve 14 nolu tasvirler, yeniçerileri gündelik ve merasim kıyafetleri ile göstermesi açısından önemlidir. Elinde tütün çubuğu tutan yeniçerinin başına yalnızca tepe kısmı görülen, kırmızı bir takkenin üzerine ince sarık dilimleri çapraz sarılmış bir sarık giydiği görülür (Res:1). Ancak üst giyimi daha çok bir levendi anımsatır. Üstünde leventlerin giydiği kruvaze kesim, önü açık, ilik kısımları belirgin, kırmızı kolsuz bir salta bulunur. İçine giydiği uzun ve bol yenli kolları bulunan iç gömleğin şeffaflığı çok başarıyla verilmiştir. Yeniçeri altına ağ kesimli lacivert bir çakşır giymiştir. Ayağında arka dilleri dahi verilmiş, kırmızı renkte topuksuz bir pabuç bulunur. Omzuna attığı yeşil dokuma ya bir şal ya da yağmurluk olmalıdır. Tasvirin neredeyse aynısı J. Baptiste Van Mour⁵ ekolünde yapılmış kanvas üzerine yağlıboya bir resimde bulunur (Res:2). Alttaki açıklamaya rağmen diğer kıyafet tasvirleri göz önüne alındığında levent tasvirlerine benzerlik gösterdiği anlaşılır. Öte yandan Jean Baptiste Van Mour'a atfedilen bir levent tasviri ise özellikle üst ve alt giyimi açısından bu örnekle büyük benzerlikler taşır (Res:3).

Resim altındaki açıklama notuna göre “merasim kıyafetleri içerisindeki yeniçeri” tasvirinde erkek figürü üzerine yeşil renkte bir dolama giymiştir (Res:4). Dolamanın kolları omuzdan dirseğe kadar bol, dirsekten bileklere doğru oldukça dardır. Ellerini büyük bir saygıyla önde birleştirdiği görülür ki bu el pozisyonu birçok kıyafet tasvirinde bulunmaz. Kıyafet önü bele kadar açık olup, ön kapamanın ilikleri görülür. Beline kırmızı bir kuşak sarmıştır. Yeniçeri altına ağıl bir diz çakşırı giymektedir. Baldırı çıplaktır. Ayağında kırmızı bir pabuç bulunur. 17. yüzyıl örneklerinde yeniçerilerin altında genellikle uzun paçalı şalvarlar bulunurken buradaki diz çakşırı leventlerin alt

giyimlerini anımsatır. Başındaki beyaz keçe börk çok tipiktir. Ancak alın kısmını ince, yeşil bir bandın çevrelediği görülür. Alnın ortasına gelecek biçimde yerleştirilmiş altın yaldızlı, uzun bir tüylük başlığa alt kısmına yakın bir yerden ince yatay bir metal şeritle tutturulmuştur. Yatırtmanın arkaya doğru düştüğü kısımların başlangıcı adeta iki sivri boynuz gibi tasvir edilmiştir. Özellikle çakşırdaki ışık gölge, dolamanın kuşağa sokulan ön kenarlarının gölgeli katlamaları ve derin yırtmacın kenarlardaki kıvrımları çok başarılıdır. Yüz tam cepheden verilmiştir. Bu minyatürün Jean Baptiste Van Mour veya onun takipçilerinin yaptığı yeniçeri tasvirinin bir kopyası olduğu görülür (Res:5)⁶. 1862 tarihli, kapağı Rusça yazılmış, New York Public Library’de bulunan bir albümdeki 1239/181 numaralı tasvirde tüm giysileri ile bir yeniçeri resimlenmiştir⁷. Elinde tuttuğu asa, volanlı dolaması, içe giydiği kruvaze saltası ile farklı bir kalıbın örneğidir. Altındaki Fransızca notta “*Janni(f)saire en Grand Costume*” yani bütün elbiseleri ile yeniçeri açıklaması dikkati çeker. Yeşil dolamasının içine “U” yakalı bir yelek giydiği görülür. Altında yine koyu mavi bir çakşır bulunur. Yeşil dolamasında farklı olarak siyah şerit geçirilmiş etek kenarları volanlıdır. Giysiyi kalın sarılmış sarı bir kuşak tamamlar. Başında geleneksel olarak kırmızı taşlarla süslü gösterişli tüylüğü ile beyaz bir yeniçeri keçesi bulunur (Res:6). Bu tasvirin bir başka versiyonu Beinecke Library’de bulunan J. Gillary’nin yaptığı 18861455 envanter numaralı bir suluboya örnekte karşımıza çıkar. Böylelikle belirli kalıplardan geliştirilerek üretilen bu tür tasvirlerin çeşitliliği görülür (Res:7). 1778–1815 arasına tarihlendirilen tasvir⁸ özellikle çok geniş ve kalın sarılmış kuşağı ile farklı bir giyim kuşama işaret eder.

9005 numaralı albümde bulunan sadrazam, kapı ağası ve kızlar ağası gibi devlet görevlilerine ait tasvirlerde sanatçı, figürleri en üste giydikleri kapanice ve kaftanların arka kısımlarından sarkan sahte kol yenlerini birer elleriyle tutarken gösterimi gibi hareketli ve alışılmamış ayrıntularla resimler (Res:8,9). Böylece tasvirler 19. yüzyılın ilk çeyreğinde yapılmış Octavian Dalvimart ve AEM 8283 nolu albümlerde görülmeyen kişisel yorumlar kattığı görülür. Kızlar ağası tasvirinde bu kez figür sağ eliyle belindeki kuşağı tutmaktadır (Res:10). Bu poz, AEM 8283 no lu albümdeki birkaç tasvirde daha karşımıza çıkar. Sanatçının bu hareketli anlatım tarzı, saka başını gösteren tasvirde figürün gümüş rengi metal kabaralarla süslü şeffaf merasim önlüğünden sarkan bir püskülü yine bir eliyle tutarken aktarılmasında da görülür (Res:11). Gümüş rengi kabaralarla süslü bu şeffaf önlük, benzer birçok tasvirde bulunmaz. Kabaralarla süslü benzer merasim önlükleri aşçıbaşı figürlerinin üstlerinde de vardır. Victoria and Albert Museum’da anonim bir sanatçı tarafından suluboya hazırlanmış bir albümdeki D.51-1895 envanter nolu aşçıbaşı tasvirinde, bu kez siyah bir düz dokuma üzerine ortasına kırmızı süs taşları kakılmış, dilimli metal kabaralarla süslü, siyah bir merasim önlüğü dikkati çeker (Res:12)⁹. Ancak giyimdeki esas benzerlik üstüne giydikleri kürklü üstlüklerin boynuz benzeri sivri yakalarında görülür. Zaten tasvirlerin altında açıklayıcı bir yazı olamadıkça bu iki saray görevlisinin birbirinden ayırt edilmesi zordur. Saray aşçısı ve saka başı gibi hizmet grubunun giydiği dolamaların bu kumaştan farklı renklerde (bazı kıyafet tasvirlerinde

siyah burada ise mavi ve kırmızı) birer sivri takma yakalarının bulunduğu, bir giysi ayrıntısı olarak da dikkat çekicidir.

Sadrazam (Res:8), Kapı ağası (Res:9), Kızlar ağası (Res:10), Saray aşçısı (Res:13) tasvirleri, bir ayağın önde gösterimi, ellerden birinin yana doğru açılması gibi duruş özellikleri ile Jean Baptiste Van Mour ekolünün devamı niteliğindedir. Özellikle saray aşçısının yanan bir ocağın önünde ve bir elinde kepçe tutarken gösterilmesi ve başlığındaki küçük ayrıntılar hariç giysi detayları ile Van Mour'un aşçı tasvirindeki kalıbın tekrarı gibidir (Res:14). Van Mour örneğindeki ocak tasvirinin perspektif ve detayların aktarımı açısından çok daha başarılı olduğu görülür. Belli ki sanatçı kendinden önce üretilmiş bu örneklerin farkındadır ve kendi yorumunu katarak bu mevcut kalıplar üzerinde oynamıştır.

Albümde bulunan yedi kadın tasvirinde birbirinden değişik ve gösterişli başlıklar görülür. Saraylı kadın tasviri dışında daha çok adalı Rum kadınları tasvir edilmiştir. Halayığı ile hamama giden kadın tasviri ise bu tür kıyafet albümlerinin çoğunda görülen klasik bir aktarımdır (Res:15). Her iki kadın da feraceli ve yaşmaklı gösterilmiştir. Hizmetkârın kolunun altında çiçek desenli bir hamam bohçası bulunur. Öndeki kadının feracesinin önünü kapatarak yürümesi, 19. yüzyıl kıyafet ressamlarının sürekli geliştirdiği yeni yorumlardandır. Benzer kompozisyon Van Mour ekolüne ait bir eserde de görülür (Res:16). Ancak arkasındaki siyahî hizmetkârı ile hamam yolundaki genç hanım tasvirinin belki de en güzellerinden biri Enderunlu Fâzıl'ın İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki *Zennaname* 'sinde bulunur (Res:17). T5502-0110b envanter numaralı Zenan-ı İstanbul tasvirinde, bu kez iki kadın figürü hayali bir tabiat tasvirinin içerisinde. Kadın figürleri izleyici ile göz temasındadır. Üç örnekten Batılı bir sanatçıya ait olanında yüzlerin yaşmakla kapatılmadığı dikkati çeker.

İki saraylı kadının tasvirlerinde başlarında yüksek hotozlar bulunur (Res:18, Res:19). Hotozların başa düz dokuma tülbentlerle sabitlendiği ve bunların uç kısımlarının arkaya doğru sarkıtıldığı anlaşılır. Belli ki bu özellik, dönemin bir baş giyim modasıdır. Elinde çiçek demeti tutan genç kadının başlığında yıldız biçimi bir süs iğnesi takılıdır. Her ikisinin üstünde de dönemin modası kısa kollu, önü açık ve nerdeyse yere kadar uzanan üstlükler bulunur. İlk örnekte bu üstlük kenarları kürk kaplı, arkası sarı düz dokumadandır. Her ikisinin de alta giydikleri entariler serpmeye çiçek desenli olup, derin dekoltelidir. Bu dönemin saray modası olarak bu dekoltelelerin çapraz kapanan şeffaf iç gömlekle kapatıldığı görülür. Sanatçının özellikle tutma pozisyonunda kapanan ellerdeki başarısız betimlemeleri dikkati çeker. Zeminde yine üçgenimsi bir renk lekesi bulunur. Özellikle beyaz rengi kullanarak ışık-gölge uyguladığı görülür. Şeffaf iç gömlekle alttakini yansıtan bir başarı ile resimlenmiştir.

Mikanoslu ve Sıralı [Siroslu] kadınlar, yatay sıralı dilimleri bulunan benzer başlıklarla tasvirlenmiştir. Her ikisinde de yöresel giysiler bulunur. Mikanoslu

hanımın üzerinde yakası “V” biçimi, kolsuz kırmızı bir yelek görülür. Bunun altına giydiği diz hizasının biraz altından sonlanan beyaz kıyafetin sağ koluna bakıldığında çok bol bir kol ağzı olduğu görülür (Res:20). Beyaz giysinin kola ağzları altın sarısı işlemlerle süslüdür. Ancak sol kola bakıldığında sanatçının bir giysinin model özelliğini nasıl vurguladığı anlaşılır. Bu bol kol yeni aslında omuzda toplanan bir çember kol ve onun ortasından çıkan dar bir uzun kol şeklindedir. Kıyafet tasvirlerini yapan sanatçıların aslında kol, beden ve yaka kesimlerine de ne kadar hâkim olduklarının açık bir ifadesidir. Beyaz giysinin etek kenarları da geniş, beyaz bir süsleme şeridiyle çevrelenmiştir. İçe giyilen ve boyundan tek bir altın sarısı düğme ile iliklenen iç göynek, derin “U” yaka dekolteyi yine kapamaktadır. Yeşil çorap ve topuklu, arkası açık, sarı renk terlikler giysiyi tamamlamaktadır. Tasvir başlığı, göğüs hizasındaki üçgen parça, bol kol yenli beyaz giysisi, yeşil çorap ve topuklu arkası açık terlikleri ile aynı müzedeki 8283 envanter numaralı kıyafet albümdeki¹⁰ 245 sayfa numaralı kadın tasvirine büyük benzerlik gösterir (Res:21). Benzer kol kesimli, tunik tarzı beyaz giysilerin özellikle Adalı Rum kadınlarında görüldüğü Milli Kütüphane Blackmer Koleksiyonu’ndaki örneklerde de fark edilir. 556 numaralı albümdeki Naksoslu kadın ve Siknos Adalı kız tasvirleri¹¹ benzer tasvirlerdir. Özellikle Siroslu Hanım tasvirinin de hem duruş hem de kıyafet açısından J. Baptiste Van Mour’un “Bölgesel giyimli hanım” tasvirinden esinlendiği açıktır¹².

Albümdeki bir diğer tasvir Bedum yani Bedevi tasviridir (Res:22). İhram benzeri kapüşonlu bir örtüye sarılmış tasvirde yine düzgün olmayan geometrik bir renk lekesi ile zemin oluşturulmuş, figürün gölgesi siyah bir leke halinde geriye doğru verilmiştir. Benzer bir tasvir Jean Baptiste Van Mour ekolüne aittir (Res:23). Van Mour’un tasvirinde farklı olarak elinde bir değnek tutmakta, ayaklarında ise sandalet bulunmaktadır. Yine çok benzer bir giyim tarzı bu kez Joseph Gabriel Monnier (1745–1818) tarafından yapılmış Bibliotheque de Bourg en Bresse’de bulunan *Recueil de Costumes Turcs de l’Empire Ottoman* adlı eserdeki Arap dervişinde karşımıza çıkar. Van Mour örneğindeki gibi yine elinde bir asa tuttuğu görülür (Res:24). TSM Y.7029 envanter numaralı 19 yüzyıla ait bir fotoğraf albümünde resim 124’te Abdullah Freres’in çektiği fotoğrafta bir bedevi görünmektedir¹³. Giyim-kuşamı ile mevcut minyatür örnekleri ile büyük benzerlik içerdiği farkedilir (Res:25).

17. yüzyıla ait *Taeschner ve Ralamb Albümlerinde* de olduğu gibi birçok sanatçının Mevlevi dervişleri resimlediği görülür¹⁴. *Taeschner Albümü*’ndeki siyah-beyaz tasvirde küçük bir Mevlevi’nin de bulunduğu semah yapan Mevleviler konu edilmiştir. *Ralamb Albümünde* ise Mevlevi derviş tek resmedilmiştir. Bu çizimler oldukça yalın ve basittir. 19. Yüzyıla ait birçok kıyafet albümünde Mevlevi dervişlerin gerek tek gerekse grup halinde gösterildiği örnekler çok sayıdadır. AEM 9005 envanter numaralı örnekte sakallı bir Mevlevi derviş ellerini yana açarak semah yapar görünümündedir (Res:26). Başında sikkesi, sarı, uzun kollu bir hırkası ve mavi renk bir tennuresi bulunur. Tennuresi bel kısmından pembe bir kuşak ile kapatılır. Tam ortası adeta bir kemer tokası gibi düğümlenmiş kuşak 17. yüzyıl kıyafet albümlerindeki

kuşakları hatırlatır. Tasvirin özellikle elleri çok hacimsel verilmiştir; ancak özellikle sağ elde kolayca fark edilen anatomik bozukluklar görülür. Sol el avuç içi çok daha detaylı ve başarılı verilmiştir. Özellikle yüz hatları çok başarılıdır. Hırkanın bir eteğinin beldeki kuşağına sokulması gibi sanatçıya ait farklı yorumlar da görülür. Kollarını açarak semah eder görünüm, F.J. Bertuchs'un 1790–1810 tarihli bakır baskı, *Türkische Hoftrachten* adlı eserinde de karşımıza çıkar. Ancak 1809 tarihli Victorian and Albert Museum'da bulunan *Canning Albümü*'ndeki semah eden Mevlevi figürü çok daha başarılı bir kompozisyon gösterir (Res:27)¹⁵. D.83–1895 envanter no lu suluboya tasvirde kırmızı ahşap korkulukların bulunduğu bir iç mekanda, kandilin asılı olduğu, istiridyeye kavsaralı bir nişin önündedir. Perspektif oldukça başarılıdır. Burada en üste giydiği hırkanın bir kenarını bu kez kuşağın altına sıkıştırdığı görülür. Octavian Dalvimart'ın 1802 tarihli Londra'da basılmış, *The Costume of Turkey* adlı eserindeki Mevlevi dervişde kollarını açmış semah yapmaktadır (Res:28). AEM 9005 örneğinden farklı olarak zeminde kısa bir siyah gölge bulunur. 1790 tarihli *Diez Albümü*'ndeki¹⁶ semah eden Mevlevi dervişinde de yine benzer şekilde hırkanın kuşağın altına sokulduğu görülür (Res:29)¹⁷. Dört örnekte de Mevlevi dervişler sakallıdır. Son olarak 1720'lerde yapılmış J.Baptiste Van Mour'un Mevlevi dervişinin üzerinde bu dört örnekten farklı olarak hırkasız, tek parça beyaz bir tennure bulunur (Res:30). Etekteki volanlar çok şematik olmasına rağmen bu örneklerden daha hacimsel ve başarılı betimlendiği anlaşılır.

Albümdeki tasvirler arasında Çelebi minyatürü de bulunur (Res:31). Çelebi terimi asıl, zarif, okumuş ve bilgili kimse anlamı taşıdığı gibi, şehirli halk arasında da bu ifadenin çoklukla kullanıldığı hatta bazı Bizans kaynaklarında kelimenin Türkçe olup, beyzade anlamına geldiği de söylenir. Ancak Osmanlı çağında 14–18. yüzyıla kadar yüksek sınıfa mensup olanlar, ilmiye sınıfı, Divan-ı Hümayun kâtiplerine de genel olarak Çelebi dendiği belirtilir¹⁸. Figürün başında paşalı olarak da tanımlanan bir kavuk bulunur¹⁹. En üstte beyaz kürk astarlı açık yeşil bir üstlük, altına sarı bir alt giysisi görülür. Belinde tipik bir şekilde adeta bir toka gibi ortası düğümlü, pembe bir kuşak bulunur. Kırmızı şalvarı ve sarı pabuçları kıyafetini tamamlar. Çizime dikkatlice bakıldığında sanatçının farklı bir kıyafet ayrıntısını resimlediği anlaşılır. En üste beyaz astarlı, koyu yeşil, boyun kısmından iliklenen bir yağmurluk veya pelerin giymiştir. Üst üste giyim çok yaygındır; fakat diğer kıyafet albümlerinde pek rastlamadığımız ve izleyeni kıyafet çözümlemesinde yanıltan bir ayrıntının sanatçı tarafından aktarıldığı görülür. Bunu vurgulamak istercesine üst giysisinin sol tarafını açarak, arakaya doğru kıvrık göstermiştir. Figürün muhtemelen elleri arkada bağlıdır ki bu farklı bir pozunu gösterir. Sanatçıların 17. yüzyıldaki kıyafet tasvirlerindeki gibi belirli kalıplara bağlı kalmadığı, kişisel yorumlarıyla figürleri çok değişik duruşlarla tasvir etme çabası içerisinde oldukları görülür. Ayrıca en üstte giyilenin farklı bir üst giysi olduğu, albümde bulunan Kızlar ağası tasvirinden de anlaşılır. Orada sadece bu tasvirdekine çok benzer beyaz kürk astarlı, yeşil renk bir kaftan ve altına bej renkte bir alt giysisi giydiği görülür (Res:8).

Albümdeki sınırlı sayıdaki tasvirde bir diğeri AEM 9005, y.4 envanter numaralı namaz kılan bir Türkü konu almaktadır (Res:32). Yere serdiği bir seccadenin üzerine oturmuş kapaniçe benzeri kürklü bir üstlük giymiş bir erkek figürü görülür. Seccadenin bir kenarına *Turc faisant pa priere* [namaz kılan Türk] ibaresi yazılıdır. Bu kompozisyonun erken örneklerinden biri 18. yüzyılda yaşamış Fransız sanatçı Gerard Jean Baptiste Scotin'in (d.1698) bir eserinde karşımıza çıkar (Res:33)²⁰. Ancak AEM 9005 numaralı albümdeki bu tasvir, Van Mour'un takipçisi tarafından yapılmış, 1772 tarihli resimle bağlantılıdır (Res:34). İki tasvirde erkek figürü ve üzerindeki giysiler neredeyse aynıdır. Tek fark yere serilen seccadedeki bitkisel süslemedir. Bu örnekten kopya edildiği açıktır. J.B. Van Mour ekolünü sürdüren sanatçının yaptığı örnekte yine net bir zemin ve iç mekân kurgusu görülür.

16 yaprak numaralı tasvirde kimliği belirten herhangi bir yazılı açıklama bulunmaz (Res:35). Zaten albümde figürün alt kısmında yazı olmayan tek tasviridir. Üst giyimi boyama ile atlas izlenimi veren beyaz kürklü bir üstlük giymiş erkek figürünün farklı bir başlık taktığı görülür. Aslında bu başlığa benzer albümlerde sıklıkla rastlanmadığı için kimliğin belirlenmesi de zorlaşır. Piramid biçimli beyaz başlık, Çinlilerin taktığı serpuşları anımsatır. 1786-1789 tarihli *Diez* ve 1784-85 tarihli *Monnier Albümlerindeki* Mısır Beyi konulu tasvirlerle²¹ hem başlık hem de kürk geçirilmiş üstlükleri ile benzediği görülür.

3. Sonuç

Ankara Etnografya Müzesi'nde bulunan diğer kıyafet albümlerine oranla tasvir sayısı olarak oldukça sınırlı görülen bu 19. yüzyıla ait kıyafet albümünün tasvirlerinde, J. Baptiste Van Mour'un ekolünü devam ettiren bir sanatçı tarafından hazırlanan tek figürlü kıyafet resimlerinin örnek alındığı anlaşılmaktadır. Tasvirlerin 26 Ocak 2005 tarihinde New York Christie's Müzeyede kataloğunda Lot 70 no ile satışa sunulan 33x25 cm. dokuz adet kanvas üzerine yağlıboya tekniğinde hazırlanmış bir grup tek figür tasvirde esinlenilerek kopyalandığı görülür. Christie's sitesindeki bilgiye göre tasvirlerin birinde *Duchateau 1772* ibaresi bulunur. Van Mour ekolünü devam ettiren bir sanatçının hazırladığı bu resimlerde, tek figürler, tıpkı onun resimlerindeki gibi bazen bir iç mekân bazen de yıkık bir duvar önünde göstermiştir. "Çağlarboyu Anadolu'da Kadın" isimli serginin kataloğuna göre, 1810 civarına tarihlenen AEM 9005 no lu albümdeki minyatürler ise bu dönemde hazırlanan birçok kıyafet tasvirindeki gibi herhangi bir mekân ve zemin kurgusu bulunmayan, zeminin küçük bir renk lekesi ve figürün gölgesi şeklinde oluşturulduğu örnekler arasındadır. Van Mour'un hazırladığı, Ferriol tarafından basılmış gravürlerdeki figürlerin Van Mour üslubunun ardılları tarafından ufak tefek değişikliklerle farklılaştırıldığı anlaşılırken, Ankara Etnografya Müzesi'ndeki 9005 numaralı bu albümde figürlerin duruşlarının aynen kopyalandığı, bir tek mekân kuruluşlarının işlenmediği görülür. Sanatçı veya atölyelerin duruş, kurgu ve boyama üslublarının farklı gruplar halinde

tekrar ve taklit edilerek bu albümlerin oluşturulduğu muhakkaktır. Kıyafetlerin renklendirilmesindeki farklılıklar resimlerin aynen kopyalanmadığını gösterir. Yine de belirli kimliklerde onların başlık, asa, üst giysisi gibi kendilerine has özelliklerine çoğunlukla sadık kalındığı anlaşılır. Christie's Kataloğu'ndaki saka tasviri ile benzeri dikkatlice incelendiğinde sadece dekor olarak kullanılan yıkık bir binanın resimden kaldırılmadığı, figürün vücut oranlarında da (kolların daha ince betimlenmesi gibi) bazı farklılıkların bulunduğu görülür (Res:36,37). İçine giydiği kırmızı renk kruvaze kesimli saltanın kıvrımlı yakalarının yukarıya doğru çok daha uzun yapıldığı da fark edilir. Yine de altına giydiği koyu mavi çakşırın aşağı sarkan ağ kısmının bile her iki tasvirde de aynı şekilde çizildiği görülür. Sanatçı Van Mour ekolünde yapılmış örneği almış, arka plan ve zemini değiştirerek sadece figürün ön planda olduğu bir benzerini resmetmiştir. Ayrıca saka ve sakabaşları çoğu albümde omuzlarındaki apolet benzeri yukarı doğru kıvrık yakalı kaftan benzeri uzun üstlükler ve genellikle başlarında yatırtmalı yeniçeri keçeleri ile tasvir edilmişken bu kez aynı kıvrık yaka içe giyilen bir giyim ögesinde kullanılmıştır. Başlık ise diğer çoğu albümdeki benzerlerinden farklıdır. Burada gündelik giysileri ile tasvir edilen yeniçerilerinkine benzer çok daha sade bir sarık takmıştır. Elinde tuttuğu ucu püsküllü kamçı benzeri bir nesne diğer albümlerdeki saka tasvirlerinde görmediğimiz ilginç bir ayrıntıdır.

Öte yandan bu albümdeki tasvirlerin New York Public Library'deki 1239 envanter numaralı albüm ile Ankara Etnografya Müzesi 8283 numaralı albümdeki tasvirlerle figür üslubu ve zemin kurgusu açısından büyük benzerlikler taşıdığı anlaşılır. Ancak "seccade üzerinde namaz kılan Türk" konulu tasvir, bu iki albümde de bulunmaz. Yukarıda da belirttiğimiz gibi özellikle sanatçı bazı tasvirleri arkadan göstererek giyim-kuşamın daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Aynı durum AEM 8283 numaralı albümdeki lağımcı tasvirinde de görülür ki bu figürün yeleşindeki yıldız biçimi yaka uygulaması bu kıyafet tasvirlerinde pek rastlamadığımız bir ayrıntıdır. Yine ilk sayfasında katı tekniğinde soğanıyla birlikte oldukça naturalist tasvir edilmiş nergis çiçeği ile son sayfadaki üç dilimli beyaz bir çiçek tasviri, Ankara Etnografya Müzesi'ndeki bu kıyafet albümüne bir farklılık kazandır (Foto:38,39). Çiçeklerin yapraklarındaki damar izlerinin belirgin bir şekilde işlendiği, renk tonlamalarıyla ışık ve gölge denemelerinin yapıldığı bu tasvirler, artık Batı etkisiyle gelişen bir boyama tarzının bu atölyelerdeki çalışmalarında yansıtıldığını gösterir.

Sonnotlar

1 Topkapı Sarayı Arşivinden 19. Yüzyıl Fotoğrafları, Ankara 2008 adlı eserde Topkapı Sarayı Müzesi'nde Y.7029 envanter numaralı bir fotoğraf albümü içerik ve fotoğraf açıklamaları ile bu döneme ait kıyafet albümleriyle benzerlikler gösterir. Sokak satıcılarının, askerlerin, rahip ve değişik milletlere ait kadın ve erkek figürlerinin bulunduğu 181 fotoğrafın bazılarının altında bazılarının ise arkasında kimliklerle ilgili Osmanlı Türkçesi, Fransızca ve Ermenice açıklamalar bulunmaktadır. Bu fotoğraflar arasında özellikle Resim 5 Ocak temizleyicisi, Resim 11 Ciğerci, Resim 15 Karnabaharcı konulu fotoğraflar, gerek duruş gerekse giyim-kuşamları ile 19. Yüzyıldaki kıyafet albümlerinde yer alan aynı konulu minyatürlerle büyük benzerlikler gösterir.

2 Kıyafet albümleri ile ilgili çalışmalar için bkz. Metin And, “17. Yüzyıl Çarşı Ressamları ve Resimlerin Belgesel Önemi”, *Dokuzuncu Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi*, C.I, s.152–163, Ankara 1995; Günsel Renda, “17. Yüzyıldan Bir Grup Kıyafet Albümü”, *17. Yüzyıl Osmanlı Kültür ve Sanatı, 19–20 Mart 1998 Sempozyum Bildirileri*, s. 153-178, İstanbul, 1998; Süheyl Ünver, *Geçmiş Yüzyıllarda Kıyafet Resimlerimiz*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1958; Nermin Sinemoğlu, “Onyedinci Yüzyıl İlk Çeyreğine Tarihlenen Bir Osmanlı Kıyafet Albümü”, *Aslanapa Armağanı*, s.169-182, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1996; Majda Tadeusz, “The Ralamb’ın Türk Kıyafetleri Albümü”, *Alay-ı Hümayun İsveç Elçisi Ralamb’ın İstanbul Ziyareti ve Resimleri 1657-1658*, Çev. Ali Özdamar, s. 196–265, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2003; Emine Koca-Fatma Koç, “Kıyafetnameler ve Ralamb’ın Kıyafet Albümündeki 17. Yüzyıl Osmanlı Toplumunu Giysi Özelliklerinin İncelenmesi”, *Turkish Studies*, Volume 9/11, p.371-394, 2014, Franz Taeschner, *Stambuler Hof und Volksleben Ein Turkisches Miniaturealbum aus dem 17. Jahrhundert*, Hannover 1925. Nurhan Atasoy, “Kıyafetnamelerin Doğuşu ve Fenerci Mehmed Albümü”, *Osmanlı Kıyafetleri Fenerci Mehmed Efendi Albümü*, s.15-21, İstanbul, 1986; Pelin Şahin Tekinalp, “Geleneğin Devamı: Bahriyeli Ressam Hüseyin Hüsnü Tengüz’ün Kıyafet Albümü”, *H.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.31, S.1,s.207-220,Ankara; Nurdan Küçükhasaköylü, *Osmanlı Kıyafet Albümleri(1770-1810)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2010; Halil Özyiğit, “Arif Paşanın Tasvirli Osmanlı Mecmuası ve Resimleri” *Kültürel Bellek ve Estetik Yansımalar*, s.175-196, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi,2011.

3 T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nce Cumhuriyetimizin 70. Yıldönümü etkinlikleri çerçevesince hazırlanan serginin katalogundaki tasvir için bkz. Çağlarboyu Anadolu’da Kadın Anadolu Kadınının 9000 Yılı, İstanbul, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 1993, s.271,C145. Aynı tasvir(AEM 9005,y.11) için bkz. Bağcı Serpil, Çağman Filiz vd., *Osmanlı Resim Sanatı*, İstanbul MAS Matbaacılık, 2006, s.279, resim 242.

4 Katı tekniği ile ilgili bkz. Filiz Çağman, “Katı” Maddesi, TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 2005,C.25,s.32-35; Filiz Çağman, *Osmanlı Dünyasında Kağıt Oyma Sanatı ve Sanatçıları*, Aygaz, İstanbul 2014; Metin Sözen, “Katı” maddesi, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1989, s.162; Gülbün Mesara, *Türk Sanatında İnce Kağıt Oymacılığı:Katı*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1998.

5 Jean Baptiste Van Mour’la ilgili bkz. Gül İrepoğlu, “Vanmour ve Levni: Aynanın İki Yüzü”, Lale Devri’nin Bir Görgü Tanığı: Jean-Baptiste Vanmour, İstanbul, Koçbank A.Ş.2003,s.73-102; Bull Duncan, “Ressam ve Sanatçı”, Lale Devri’nin Bir Görgü Tanığı: Jean-Baptiste Vanmour, İstanbul, Koçbank A.Ş.2003, s.25-40; Günsel Renda, “Vanmour ve İstanbul’da Yaşam”, Lale Devri’nin Bir Görgü Tanığı: Jean-Baptiste Vanmour, İstanbul,Koçbank A.Ş.2003, s.41-72.

6 Tasvir için bkz. <https://s-media-cache-ak0.pinimg.com> . Dokuz figürden sağ üst köşedeki yeniçeri tasviridir.

7 Tasvir, <https://digitalcollections.nypl.org> adresinden alınmıştır.

8 Tavis ve eserin tarihi ile ilgili bilgi için bkz. <https://brbl-dl.library.yale.edu>

9 Tasvir , <https://www.vam.ac.uk> adresinden alınmıştır.

10 Çağlarboyu Anadolu’da Kadın Sergisi Katalogunda s.272-274 arasında albümdeki yedi resim yayınlanmış olup, 1818 civarına tarihlendirilmektedir. Bu albümdeki 18 resim, Halil İnalıcık ve Günsel Renda’nın Osmanlı Uygurlığı I ve II. cildinde yayınlanmıştır.

11 Akile Baytemir, Ankara Milli Kütüphanesi Blackmer Koleksiyonunda Bulunan Kıyafet Albümleri, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Nisan

2003'te 182 no Naksoslu kadın, 264 no Siknos(Sifnos Adası yanlışlıkla bu şekilde yazılmış olmalıdır) Adalı Kız tasvirleri bulunur.

12 Bu tasvir için bkz. www.christies.com

13 Bedevi fotoğrafı, Topkapı Sarayı Arşivi'nden 19. Yüzyıl Fotoğrafları, Ankara 2008 adlı yayında sayfa 133, Resim 124'ten alınmıştır.

14 Tasvirler için bkz. Franz Taeschner Stambuler Hof und Volksleben Ein Turkisches Miniaturealbum aus dem 17. Jahrhundert, Hannover,1925. Ralamb albümü için Tadeusz Majda "The Ralamb'ın Türk Kıyafetleri Albümü", Alay-ı Hümayun isveç Elçisi Ralamb'ın İstanbul Ziyareti ve Resimleri1657-1658, Çev. A. Özdamar, İstanbul, 2003.

15 Tasvir, <https://www.vam.ac.uk> adresinden alınmıştır.

16Diez Albümü, 1. Abdülhamit'in emri ile Prusya elçisi Diez için hazırlanmıştır. 114 resmin alt yazıları Fransızcadır. British Museum'da 1974-0617,0.12 no ile kayıtlıdır.

17 Tasvir, <http://www.warfare.uphero.com/Ottoman/Album/Diez-II-50.htm> adresinden alınmıştır.

18 Çelebi terimi için bkz. Mehmet İpşirli, "Çelebi" maddesi, DİA, C .VIII, s.259, İstanbul, Diyanet İşleri Vakfı.

19 Tasvirdeki kavuğun mezar taşındaki bir benzeri için bkz. Nejdet İşli, Ottoman Headgears, İstanbul,2009, s.106, Picture 78.

20 Tasvir, <http://www.mystudios.com/artgallery/G/Gerard-Jean-Baptiste-Scotin/Turkish-Man%2C-praying%2C-18th-century.html> adresinden alınmıştır.

21 Bu iki tasvir için bkz. Nurdan Küçükhasköylü, Osmanlı Kıyafet Albümleri(1770-1810), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2010, s.266(51 ve 120 nolu tasvirler)

Kaynakça

- And, Metin. (1995).“17. Yüzyıl Çarşı Ressamları ve Resimlerin Belgesel Önemi”, *Dokuzuncu Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi*, I, 152–163.
- Atasoy, Nurhan. (1986).“Kıyafetnamelerin Doğuşu ve Fenerci Mehmed Albümü”, *Osmanlı Kıyafetleri Fenerci Mehmed Efendi Albümü*, İstanbul: Koçbank, 15-21.
- Bağcı. Serpil ve Çağman, Filiz vd.(2006). *Osmanlı Resim Sanatı*, İstanbul: MAS Matbaacılık.
- Baytemir, Akile. (2003). “Ankara Milli Kütüphanesi Blackmer Koleksiyonunda Bulunan Kıyafet Albümleri”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Çağlarboyu Anadolu'da Kadın Anadolu Kadınının 9000 Yılı*, İstanbul MAS Matbaacılık, 1993.
- Çağman, Filiz. (2005).“Katı”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, c.25, s.32-35.
- . (2014). *Osmanlı Dünyasında Kağıt Oyma Sanatı ve Sanatçıları*, İstanbul: Aygaz.

- Duncan, B. (2003). “Ressam ve Sanatı”, *Lale Devri'nin Bir Görgü Tanığı: Jean-Baptiste Vanmour*, İstanbul: Koçbank A.Ş., 25-40.
- Majda, Tadeusz. (2003).”The Ralamb’ın Türk Kıyafetleri Albümü”, *Alay-ı Hümayun İsveç Elçisi Ralamb’ın İstanbul Ziyareti ve Resimleri 1657-1658*, Çev. A. Özdamar, 196–265.
- Koca, Emel ve Koç, Fatma. (2014).”Kıyafetnameler ve Ralamb’ın Kıyafet Albümün’deki 17. Yüzyıl Osmanlı Toplumunu Giysi Özelliklerinin İncelenmesi”, *Turkish Studies*, 9/11, 371- 394.
- Küçükhasköylü, Nurdan. (2010). Osmanlı Kıyafet Albümleri(1770–1810), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Mesara, Gülbün. (1998). *Türk Sanatında İnce Kağıt Oymacılığı: Katı*, Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.
- İnalcık, Halil ve Renda Günsel. (2003). *Osmanlı Uygarlığı I-II*, İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı.
- İrepoğlu, Gül. (2003).“Vanmour ve Levni: Aynanın İki Yüzü”, *Lale Devri'nin Bir Görgü Tanığı: Jean-Baptiste Vanmour*, İstanbul: Koçbank A.Ş., 73-102.
- Özyiğit, Halil. (2011) “Arif Paşanın Tasvirli Osmanlı Mecmuası ve Resimleri” *Kültürel Bellek ve Estetik Yansımalar*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 175-196
- Renda, Günsel. (1980). *Ankara Etnografya Müzesindeki Minyatürlü Yazma ve Albümler*, I, Ankara.
- . (1985).“Avrupa Sanatında Türk Modası”, *Sanat Üzerine*, Ankara, 39-59.
- . (1998).“17. Yüzyıldan Bir Grup Kıyafet Albümü”, *17. Yüzyıl Osmanlı Kültür ve Sanatı, 19–20 Mart 1998 Sempozyum Bildirileri*, İstanbul, Sanat Tarihi Derneği Yayınları:4, 153- 178.
- . (2003).“Vanmour ve İstanbul’da Yaşam”, *Lale Devri ’nin Bir Görgü Tanığı: Jean-Baptiste Vanmour*, İstanbul: Koçbank A.Ş., 41-72.
- Sinemoğlu, Nermin. (1996). “Onyedinci Yüzyıl İlk Çeyreğine Tarihlenen Bir Osmanlı Kıyafet Albümü”, *Aslanapa Armağanı*, 169-182.
- Sözen, Metin. (1989). “Katı”, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1989, 62.
- Taeschner, Franz. (1925). *Stambuler Hof und Volksleben Ein Turkisches Miniaturealbum aus dem 17. Jahrhundert*, Hannover.
- Tekinalp, Şahin Pelin. (2014). “Geleneğin Devamı: Bahriyeli Ressam Hüseyin Hüsnü Tengüz’ün Kıyafet Albümü”, *H.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 31/1, 207–220.
- Topkapı Sarayı Arşivi'nden 19. Yüzyıl Fotoğrafları*, Ankara 2008.

Ünver, Süheyl. (1958). *Geçmiş Yüzyıllarda Kıyafet Resimlerimiz*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

<https://www.mutualart.com/Artwork/A-lady-from-Paros-in-traditional-costume> (Erişim tarihi: Ocak-Nisan 2018)

<http://www.warfare.uphero.com/Ottoman/Album/Diez-II-50>.(Erişim tarihi: Ocak-Nisan 2018)

<https://www.vam.ac.uk> (Erişim tarihi: Ocak-Nisan 2018)

www.christies.com (Erişim tarihi: Ocak-Nisan 2018)

<https://digitalcollections.nypl.org> (Erişim tarihi: Ocak-Nisan 2018)

<https://s-media-cache-ak0.pinnng.com> (Erişim tarihi: Ocak-Nisan 2018)

<http://www.mystudios.com/artgallery/G/Gerard-Jean-Baptiste-Scotin/Turkish-Man%2C-praying%2C-18th-century.html> (Erişim tarihi: Ocak-Nisan 2018)

**EKLER:
RESİMLER**

Res:1

Res:2

Res:3

Res:4

Res:5

Res:6

Res:7

Res:8

Res:9

Res:10

Res:11

Res:12

Res:13

Res:14

Res:15

Res:16

Res:17

Res:18

Res:19

Res:20

Res:21

Res:22

Res:23

Res:24

Res:25

Res:26

Res:27

Res:28

Res:29

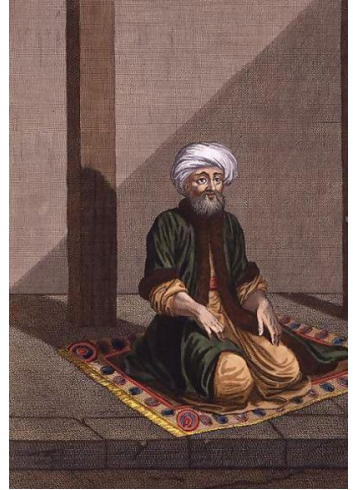
Res:30

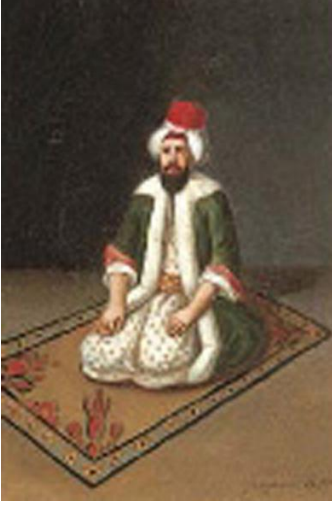
Res:31

Res:32

Res:33

Res: 34

Res:35

Res:36

Res:37

Res:38

Res:39